

Gella, Aleksander

"Journal of the History of Ideas" (Przegląd zawartości rocznika 1957)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 3/3, 474-477

1958

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

mikrotekstwów na podłożu nieprzezroczystym — papierze światłoczułym lub innym. W rozdziale ósmym autorzy podają tabelkę znanych obecnie na świecie lektorów wraz z dokładną ich charakterystyką i ceną.

Dzięki niewielkim rozmiarom mikroteksty można łatwo segregować i klasyfikować. Obecnie istnieją rozmaite systemy klasyfikowania materiałów na mikrokartach, mikrofilmach w formie mikrodruku i innych. Niektóre formy mikrotekstwów, np. minikarty, wykorzystuje się w urządzeniach do mechanicznej selekcji dokumentów (rozdz. IX). Mikroteksty można przechowywać przez kilkadziesiąt lat. W tym celu należy zapewnić mikrotekstwom dogodne warunki klimatyczne (odpowiednią temperaturę i wilgotność powietrza) oraz ochronę przed kurzem i uszkodzeniami mechanicznymi. W Stanach Zjednoczonych opracowano obecnie propozycje dotyczące przechowywania mikrofilmów do celów archiwalnych i handlowych (rozdz. X).

W różnorodnych i bardzo ciekawych przypisach (s. 341—433) autorzy podają przepisy American Standard dotyczące: taśmy mikrofilmowej, aparatury, obróbki fotochemicznej mikrofilmów itp., uznawane jako amerykańskie normy. Omówione są również propozycje dotyczące ustalenia terminologii mikrofilmów i mikrokart. Umieszczony na końcu indeks ułatwia znacznie wyszukiwanie potrzebnych wiadomości. Dodać należy, że na końcu każdego rozdziału czytelnik znajdzie wykaz bogatej literatury, dotyczącej poruszanych w książce zagadnień.

Praca omawia wyczerpująco i wszechstronnie wszystkie znane i stosowane obecnie postacie mikrotekstwów. Jasna i przystępna forma opisu umożliwia poznanie procesów wykonywania i obróbki technicznej mikrotekstwów nie tylko przez fachowców. Wobec powierzchownej na ogół znajomości w Polsce roli mikrotekstwów w pracy naukowej książka ta jest cenną i ciekawą pozycją piśmienniczą.

M. Burdowicz-Nowicka

„JOURNAL OF THE HISTORY OF IDEAS“
(Przegląd zawartości rocznika 1957)

Rocznik 1957 amerykańskiego kwartalnika poświęconego historii idei przynosi wiele materiałów bezpośrednio interesujących historyka nauki. Już w numerze pierwszym spotykamy trzy artykuły będące przyczynkami do dziejów nauki.

Paul H. Kocher artykułem *Bacon o nauce prawa* zapoznaje nas z tą dziedziną działalności Bacona, o której się na ogół zapomina. Przedstawił mianowicie jego zasługi jako wybitnego prawnika, który spodziewał się w oczach potomnych zająć miejsce obok największych prawników angielskich. Najciekawszą sprawą, z punktu widzenia historii nauki, jest naświetlenie przez Kochera przekonania Bacona, że metoda, którą zastosował do swych prac przyrodniczych, posiada równie wielką wartość w dziedzinie nauk prawnych. Autor przedstawił również pogląd Bacona na miejsce prawa w jego własnym systemie filozoficznym, na stosunek elementów religijnych do jego myśli prawniczej, na załączki „prawa natury“ tkwiące w jego wyprowadzaniu zasad z „harmonii zdarzeń“, oraz na zrozumienie znaczenia indywidualnej wiedzy z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych dla samego sądownictwa.

Artykuł Roberta McRae porusza zagadnienie jedności nauk w XVII i XVIII wieku (*Jedność nauk: Bacon, Descartes, Leibniz*). Autor wskazał najpierw różnice pomiędzy koncepcjami Bacona i Descartes'a. W konsekwencji ostrego ograniczenia pojęcia nauka — odcinającego je od tego wszystkiego, co wiązało się z dziedzinami, które religia uznawała za pochodzenia boskiego — wszystkie dziedziny nie związane w sposób widoczny z materią pozostawały poza nawiasem nauki. Inną konsekwencją tego ograniczenia było uznanie produktywności (w szerokim sensie) za podstawową cechę dziedzin wiedzy uznanych za naukowe.

Tak jak dla Bacona podstawą jedności nauk jest badana natura, tak dla Descartes'a — umysł. Konsekwencją tego jest, że nie natura przedmiotu odróżnia jedną gałąź nauki od drugiej (jak to ma miejsce w dziedzinie sztuki) ale, że pomimo różnych przedmiotów, nauka pozostaje w każdym wypadku tym samym. Zajął się też autor m. in. koncepcją logiki Kartezjusza, która ma być tym dla poszczególnych nauk, czym matematyka dla nauk ścisłych.

W trzeciej części artykułu McRae przedstawia poglądy Leibniza, który przejął i rozwinął zarówno pewne poglądy Bacona jak i Descartes'a. Wiele miejsca poświęcił autor idei encyklopedii (idei, która przez całe życie nie opuszczała Leibniza) jako dzieła, które by porządkowało i unifikowało całą wiedzę, przyczyniając się zarazem do jej rozwoju. Ustosunkowując myśl Leibniza do obu poprzedników, autor zwraca uwagę na przyjęte przez niego rozróżnienie dróg poznania na teoretyczno-syntetyczną i praktyczno-analityczną oraz logikę jako wykładnika terminów.

Również następną pozycją jest bliska zagadnieniom historii nauki. Jest to obszerny artykuł E. W. Stronga *Newtonowskie rozwinięcie filozofii naturalnej*. Artykuł składa się z czterech części obejmujących następujące zagadnienia: 1. Newton o doświadczeniu i matematyce. 2. Pierwsi krzewiciele newtonowskiej filozofii naturalnej, którymi byli: John Keill, William Whiston, J. T. Desaguliers, W. J.'s Gravesande, Henry Pemberton i Colin Maclaurin. Autor przypomina również dwa dzieła popularyzujące naukę Newtona — Algarottiego i Voltaire'a. 3. Keill o założeniach filozofii naturalnej. 4. Newtonowska filozofia nauki: świadectwo eksperymentalne i matematyczne (ta część artykułu dotyczy matematycznego konceptualizmu kilku wymienionych newtonończyków).

Ostatni artykuł numeru Kingsley Blake Price'a *Ernst Cassirer i Oświecenie* stanowi wnikliwą i ostrą krytykę poglądów niemieckiego historyka filozofii, autora *Philosophie der Aufklärung*.

W dziale not mamy rozważania Oma Stalneya pt. *Badania natury przez T. H. Huxleya*.

Drugi numer kwartalnika przynosi mniej materiałów dotyczących dziejów nauki.

Charles G. Nauert, Jr. w artykule *Magia i sceptycyzm w myśli Agryppy* przedstawia starcie tych dwóch elementów w pismach H. C. Agryppy von Nettesheim okultysty z przełomu XV i XVI wieku, a H. M. Bracken w artykule *Andrew Baxter, krytyk Berkeleya* przedstawił poglądy pierwszego z długiej listy szkockich krytyków filozofii Berkeleya.

W historyczne zagadnienia nauk ścisłych wprowadza nas artykuł S. E. Toulmina *Krytyczne doświadczenia: Priestley, Lavoisier*. Celem artykułu jest nie tylko dotarcie do istotnych elementów dyskusji toczącej się niegdyś między

Priestleyem i Lavoisierem i przedstawienie historii obalenia teorii flogistonu, ale również wykazanie, że często wokół najgłośniejszych epizodów historycznych nagromadza się wiele mylnych poglądów. Stąd też obowiązkiem historyka nauki jest nie ufać twierdzeniom „z drugiej ręki”. Artykuł Toulmina przynosi również wiele rozważań metodologicznych.

Trzeci numer kwartalnika znów przynosi sporo rzeczy bezpośrednio interesujących historyka nauki.

Pierwszy artykuł Philipa P. Halliego: *Hume, Maine de Biran i Méditatifs Intérieurs* ma ambitny cel zapoznania czytelników zarówno z nie dość opracowaną historią starcia Hume'a z Biranem i równocześnie wykazać, jak dalece te dwie szkoły myśli europejskiej, których przedstawicielami byli ci dwaj myśliciele, są żywe we współczesnym świecie. Pierwsza część artykułu jest zarysem tradycji obu szkół i dyskusji, w której główną rolę grali Hume i de Biran. W drugiej analizuje autor sam atak dokonany przez de Birana na humowską filozofię przyczynowości. Szkic Halliego przedstawia zarazem pokrewieństwa wiążące systemy tych dwóch filozofii.

Dwa artykuły budzić muszą szczególnie zainteresowanie historyków nauk przyrodniczych.

Maurice Mandelbaum: *Naukowe podłoże teorii ewolucji w biologii*. „Celem tego artykułu — pisze autor — jest ukazać, jak różnorodność problemów i proponowanych ich rozwiązań pomogła utworzyć drogę sformułowaniu i ewentualnemu przyjęciu biologicznej teorii ewolucji”. Zamierzenie swe realizuje autor przez podanie konspektu rozmaitych naukowych osiągnięć, które były szeroko dyskutowane, a z których każde było związane z kształtowaniem się ewolucyjnego poglądu w biologii. Główne problemy artykułu są następujące: 1. Historia ziemi. 2. Problem gatunków. 3. Problem miejsca człowieka w naturze. 4. Problem epigenezy. 5. Ekologia i teoria populacji.

Alvar Ellegard: *Teoria Darwina a XIX-wieczna filozofia nauki*. Jest to interesujące rozważanie tych aspektów XIX-wiecznej filozofii nauki, które miały znaczenie dla formowania się ludzkich postaw względem teorii Darwina na terenie angielskim. Po omówieniu pozycji tej teorii w świecie nauki wskazał autor przyczyny niechęci ze strony przedstawicieli stanowisk tradycyjnych i popularnych, wywołanej głównie pewnym odstępstwem Darwina od uświęconej wspaniałą tradycją metody indukcyjnej. Następnie szeroko omawia poglądy Williama Whewella, autora *Filozofii nauk indukcyjnych*. Drugim uczonym, którego poglądami na filozofię nauki autor się zajmuje, jest J. S. Mill. Poglądy obu tych pisarzy zestawia następnie z poglądami w tym przedmiocie samego Darwina i T. H. Huxleya. Ostatnia część artykułu poświęcona jest badaniu metody, którą w istocie Darwin się posługiwał.

W numerze tym Edward Rosen zrecenzował angielskie tłumaczenie dzieł Galileusza, dokonane i opracowane przez Stillman Drake'a.

Czwarty numer kwartalnika nie zawiera wiele materiałów interesujących historyka nauki. Jedynie pierwszy artykuł Charles H. George'a *Angielska kalwińska opinia o lichwie, 1600—1640* porusza zagadnienie interesujące historyka myśli ekonomiczno-społecznej, dając szeroki obraz dyskusji i literatury tego zagadnienia. Wnioski autora są istotnie nowe i przeciwstawiają się dotychczas panującym poglądom. Dowodzi on, że kalwińska teoria socjalna bynajmniej w większym stopniu niż katolicka nie zezwalała na uprawianie

lichwy, a główną przyczynę konseksji protestantyzmu z kapitalizmem, przynoszącą złagodzenie poglądów na lichwę, upatruje w czasowym zbiegu Reformacji z ekonomiczną ekspansją Europy oraz w fakcie osłabienia władzy sądów kościelnych w krajach protestanckich.

Drugi artykuł, Vincenta Buranellego: *Historyczna i polityczna myśl Boulainvilliersa* ma na celu wydobyć istotnego znaczenia myśli tego historyka, polityka, filozofa i astrologa żyjącego w przełomowym dla myśli europejskiej okresie (1658—1722).

Artykuł Josepha L. Blau *Rosmini, Domodossola i Thomas Davidson* daje obraz wpływów idei i myśli Antonio Rosminiego na T. Davidsona. Osoba Davidsona łączy ten artykuł z następną pozycją pióra Alberta Latanera: *Wstęp do szkicu autobiograficznego Davidsona*, po którym zamieszczona jest sama autobiografia.

Poglądami naukowymi i filozoficznymi Karola S. Peirce'a zajął się Carolyn Eisele: *Naukowiec-filozof C. S. Peirce w Smithsonianie*. Artykuł wzbogacony tekstami źródłowymi, głównie korespondencją uczonego, pozwolił ukazać szereg aspektów myśli tego wielkiego, samotnego pioniera filozofii amerykańskiej z przełomu wieków (1839—1914).

Dwa ostatnie artykuły poświęcone są M. R. Cohenowi. Ernest Nagel i Leonora Cohen Rosenfield zawierają ogólną ocenę zmarłego przed dziesięcioma laty profesora Cohena, zarówno jako myśliciela i wykładowcy, jak też głęboko liberalnego człowieka, który wywarł duży wpływ na pokolenie. Drugi z artykułów jest obszerniejszy i wszechstronniejszy ukazuje postać uczonego.

A. Gella

Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei, Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, zeszyt 6—7 (1957), s. 318.

Podobnie jak w poprzednich, również i w tym zeszycie można znaleźć szereg interesujących szczegółów z przeszłości medycznej Węgier. W artykule wstępnym pióra M. Matouseka z Ołomuńca dowiadujemy się o lekarzach XIX stulecia działających zarówno w Czechosłowacji, jak i na Węgrzech (J. E. Purkyne, M. Lenhossék, J. Balassa, K. Rokytsky, J. Skoda, F. Semmelweis, J. Ambro, J. Pantocek, V. Zlamal, J. Csermák, J. Procházka i inni).

W następnym artykule I. Sámuel omawia działalność węgierskiego lekarza Józefa Oroszhegyi (1822—1870), który znaczną część swego życia spędził w Rumunii. Położył on wielkie zasługi w pogłębieniu przyjaźni rumuńsko-węgierskiej. Bardzo pomocnym w tym okazał się redagowany przez niego tygodnik „Bukaresztańsko-Węgierski Posłaniec“; niezależnie bowiem od artykułów ściśle lekarskich poruszał na łamach tego tygodnika sprawy interesujące obydwu narody.

W artykule M. Gusztáva zatytułowanym *Józef Arkövy* przedstawione są dzieje uczonego-lekarza (1851—1922), który całe prawie swoje życie poświęcił staraniom o właściwy stosunek do stomatologii. Doczekał się też otwarcia kliniki stomatologicznej, której został pierwszym profesorem; pierwszym nie tylko na Węgrzech, ale i w świecie.